

ੴ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ

96

ਸੇਵਾ

ਭਾਗ - ੨

‘ਖੜੀ’

ਸੇਵਾ

ਭਾਗ-2

‘ਦਇਆ’ ਕਰਨੀ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਤਮ ਗੁਣ ਹੈ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ। ‘ਦਇਆ’ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਜੀਵ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਲਈ ਹਮਦਰਦੀ, ਤਰਸ ਅਥਵਾ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉਪਜਦੀ। ਇਸ ਲਈ ‘ਦਇਆ’ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ‘ਦਇਆ’ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਬਤ ਇਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ —

ਧੌਲੁ ਧਰਮੁ ਦਇਆ ਕਾ ਪ੍ਰਤੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੩)

ਸਚੁ ਤਾ ਪਰੁ ਜਾਣੀਐ ਜਾ ਸਿਖ ਸਚੀ ਲੇਇ ॥

ਦਇਆ ਜਾਣੈ ਜੀਅ ਕੀ ਕਿਛੁ ਪੁੰਨੁ ਦਾਨੁ ਕਰੇਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੯੮)

ਦਇਆ ਦੇਵਤਾ ਖਿਮਾ ਜਪਮਾਲੀ ਤੇ ਮਾਣਸ ਪਰਧਾਨ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੨੪੫)

ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਦਇਆ ਧਰਮੁ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦਿੜਾਇਆ।

ਗੁਰ ਸਿਖ ਲੈ ਗੁਰਸਿਖੁ ਸਦਾਇਆ ॥

(ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. ੧੧/੩)

‘ਜੀਅ ਦਇਆ’ ਅਨੁਸਾਰ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਿਚ —

ਯਤੀਮਾਂ

ਵਿਧਵਾਵਾਂ

ਅਪਾਹਜਾਂ

ਅੰਨ੍ਤ੍ਰੀਆਂ

ਬੀਮਾਰਾਂ

ਬਿਰਧਾਂ

ਲੋੜਵੰਦਾਂ

ਆਦਿ ਇਨਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਪਸੂ-ਪੰਡੀਆਂ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾ- ਸੰਭਾਲ ਗਿਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਐਸੀ ਮਾਨਵਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਸਰੀਰਕ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਪਣਾ

‘ਆਪਾ’ ਭੀ ਵਾਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ – ਇਸ ਲਈ ਜੇਕਰ ਇਹ ਸੇਵਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਿਆਰ-ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਤਿਅੰਤ ਲਾਹੌਰਵੰਦ ਅਤੇ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਆਗਮਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ ਭੀ ਗਲਤਾਨ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਸਾਡੇ ਉਤੇ ਤਰਸ ਕਰਕੇ, ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫੋਕੇ ਤੇ ਥੋਥੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਣ ਲਈ ਇਲਾਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਹੀ ‘ਜੀਵਨ ਸੇਧ’ ਦੁਆਰਾ –

ਪ੍ਰਮ-ਰਸ

ਪ੍ਰਮ-ਪਿਆਲਾ

ਜੀਵਨ-ਰੈ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ

ਸ਼ਬਦ

ਨਾਮ

ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ। ਪਰ, ਅਸੀਂ ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖਿਆਂ, ਵਹਿਮਾਂ, ਫੋਕੇ-ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਗਏ ਹਾਂ। ਭਾਵੇਂ ਸਾਡੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਦਲ ਗਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਕਰਮ ਕਾਂਡਾਂ ਦੇ ਪਿੱਠ-ਪਿੱਛੇ ਨਿਜੀ-ਸੁਆਰਥ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਆਰਥੀ-ਹਉਂਧਾਰੀ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ, ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਰੌਂ ਅਤੇ ਉਚੀ-ਸੁੱਚੀ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਫੋਕੇ ਮੁਰਦਾ ਸਾਧਨ ਹੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ।

ਜਿਨੀ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿਆ ਬਹੁ ਕਰਮ ਕਮਾਵਹਿ ਹੋਰਿ ॥

ਨਾਨਕ ਜਮ ਪੁਰਿ ਬਧੇ ਮਾਰੀਅਹਿ ਜਿਉ ਸੰਨੀ ਉਪਰਿ ਚੋਰ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੨੪੨)

ਅਨਿਕ ਜਤਨ ਨਿਗ੍ਰਹ ਕੀਏ ਟਾਰੀ ਨ ਟਰੈ ਭ੍ਰਮ ਫਾਸ ॥

ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਨਹੀਂ ਉਪਜੈ ਤਾ ਤੇ ਰਵਿਦਾਸ ਉਦਾਸ ॥ (ਪੰਨਾ-੩੪੯)

ਜਿਚਰੁ ਇਹੁ ਮਨੁ ਲਹਗੀ ਵਿਚਿ ਹੈ ਹਉਮੈ ਬਹੁਤੁ ਅਹੰਕਾਰੁ ॥

ਸਬਦੈ ਸਾਦ੍ਵ ਨ ਆਵਈ ਨਾਮਿ ਨ ਲਗੈ ਪਿਆਰੁ ॥

ਸੇਵਾ ਥਾਇ ਨ ਪਵਈ ਤਿਸ ਕੀ ਖਪਿ ਖਪਿ ਹੋਇ ਖੁਆਰ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੨੪੨)

ਇਹਨਾਂ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਧਰਮ ਦੀ ਆੜ ਵਿਚ –

ਈਰਖਾ

ਦਵੈਤ

ਘਰਨਾ

ਅਸ਼ਾਂਤੀ

ਦੁੱਖ

ਕਲੇਸ਼

ਖਿੱਚੋਤਾਣ

ਤਾਸਬ

ਲੜਾਈਆਂ

ਝਰੜੇ

ਕਾਮ

ਕ੍ਰੈਧ

ਲੋਭ

ਮੋਹ

ਹੰਕਾਰ

ਆਦਿ ਅਉਗਣ ਵੱਧਦੇ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਹਨਾਂ ਫੌਕੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਅਸੀਂ 'ਭਲੇ-ਭਲੇਰੇ' ਬਣ ਬਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਨੀਵੀਂ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਤਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ 'ਭਲੇ-ਭਲੇਰੇ' ਆਪਣੇ ਪੜ੍ਹੇ-ਪੜ੍ਹਾਏ, ਸੁਣੇ-ਸੁਣਾਏ, ਅਧੂਰੇ, ਫੌਕੇ, ਥੋਥੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਸਿੰਗ ਤਿੱਖੇ ਕਰਕੇ, ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਦੁਆਰਾ ਖੁਸ਼ਕ ਗਿਆਨ ਦਾ 'ਪਾਣੀ ਰਿੜਕਣ' ਲਈ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਇਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਧਾਰਮਿਕ ਸੇਵਾ ਸਮਝੀ ਬੈਠੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਪਣੀ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾ ਕੇ ਹੋਰ ਤਕੜੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜੇਹੀ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ, ਸਾਡਾ ਦਿਮਾਗੀ 'ਸ਼ੁਗਲ' ਹੀ ਬਣ ਚੁਕਿਆ ਹੈ।

ਕਥਨੀ ਬਦਨੀ ਕਰਤਾ ਫਿਰੈ ਹੁਕਮੈ ਮੂਲਿ ਨ ਬੁਝਦੀ

ਅੰਧਾ ਕਚੁ ਨਿਕਚੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੫੦੯)

ਗਿਆਨੁ ਗਿਆਨੁ ਕਬੈ ਸਭੁ ਕੋਈ ॥

ਕਬਿ ਕਬਿ ਬਾਦੁ ਕਰੇ ਦੁਖੁ ਹੋਈ ॥

(ਪੰਨਾ-੮੩੧)

ਬਿਨੁ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਰਹਿ ਬਹੁ ਬਾਤਾ ਕੂੜੁ ਬੋਲਿ ਕੂੜੇ ਫਲੁ ਪਾਵੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੮੮੧)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੀ ਸੁਰਤ 'ਮੈਂ-ਮੇਰੀ' ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਉਚੀ ਨਹੀਂ ਉਠਦੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਦੇ ਗੋੜ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਦੀ ਅਸਲੀ 'ਆਤਮਿਕ ਸੇਧ' ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਤੇ ਅਵੇਸਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਅਸੀਂ ਥੋੜੀ ਜੇਹੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਮਨੋਰਥਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲੋੜਦੇ ਹਾਂ —

ਸੇਵਾ ਥੋੜੀ ਮਾਗਨੁ ਬਹੁਤਾ ॥

ਮਹਲੁ ਨ ਪਾਵੈ ਕਹਤੇ ਪਹੁਤਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੩੮)

ਜੇਕਰ ਸਾਡਾ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਰੱਬ ਵੱਲੋਂ ਮੁੜ ਮੌਜ਼ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾਸਤਿਕ ਬਣ ਕੇ, ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਉਲਟ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਾਂ।

ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਪਰਮਾਰਥਕ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਧਾਰਮਿਕ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਭੀ ਥੇ-ਪ੍ਰਵਾਹੀ ਅਵੇਸਲੇਪਣ, ਦੁਚਿੱਤੇ ਅਤੇ ਓਪਰੇ ਜਿਹੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਨੂੰ ਅਸਲੀ ਆਤਮਿਕ 'ਜੀਵਨ ਸੇਧ' ਦੀ ਸਮਝ ਯਾ ਗਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਮਾੜਾ-ਮੋਟਾ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਭੀ ਅਧੂਰਾ, ਅਪੂਰਨ ਅਤੇ ਗਲਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ 'ਧਾਰਮਿਕ ਸੇਵਾ' ਦੀ ਬਜਾਏ 'ਮਾਇਕੀ ਸੇਵਾ' ਨੂੰ ਪਹਿਲ (Priority) ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਆਏ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂ-ਮੇਰੀ ਦਾ ਖਿਆਲ, ਭਾਵਨਾ, ਨਿਸਚਾ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਇਤਨਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਵਜੂਦ ਇਤਨਿਆਂ ਧਰਮਾਂ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਹਉਮੈ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਦੀ ਕੈਦ (egoistic cell) ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਨਹੀਂ ਸਕੇ।

ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਘਾਲਣਾਂ ਭੀ ਹਉਮੈ ਦੇ ਭਰਮ ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਦੇ ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣੀ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਦੀ 'ਖੇਲ' ਹੈ।

ਹਉ ਵਿਚਿ ਸਚਿਆਰੁ ਕੂੜਿਆਰੁ ॥

ਹਉ ਵਿਚਿ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਵੀਚਾਰੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੬੬)

ਹਉਮੈ ਨਾਵੈ ਨਾਲਿ ਵਿਰੋਧੁ ਹੈ ਦੁਇ ਨ ਵਸਹਿ ਇਕ ਠਾਇ ॥

ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਸੇਵਾ ਨ ਹੋਵਈ ਤਾ ਮਨੁ ਬਿਰਥਾ ਜਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-੫੮੦)

ਤੀਰਥ ਬਰਤ ਅਰੁ ਦਾਨ ਕਰਿ ਮਨ ਮਹਿ ਧਰੈ ਗੁਮਾਨੁ ॥

ਨਾਨਕ ਨਿਹਫਲ ਜਾਤ ਤਿਹ ਜਿਉ ਕੁੰਚਰ ਇਸਨਾਨੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੪੨੮)

ਉਪਰਲੀਆਂ ਪੰਗਤੀਆਂ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣੀ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ, ਹਉਮੈ ਵੇੜੀ 'ਮੈਂ-ਮੇਰੀ' ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਜੋ ਭੀ ਅਸੀਂ ਕਰਮ ਯਾ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ — ਉਹ ਸਭ 'ਕਰਮਿਕ ਕਾਨੂੰਨ' (Karmic Law) ਹੇਠ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ 'ਕਰਮ-ਬੱਧ' ਕਰਕੇ ਜਮਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਹਉ ਹਉ ਕਰਤੇ ਕਰਮ ਰਤ ਤਾ ਕੋ ਭਾਰੁ ਅਫਾਰ ॥

ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਹੀਂ ਜਉ ਨਾਮ ਸਿਉ ਤਉ ਏਉ ਕਰਮ ਬਿਕਾਰ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੫੨)

ਜਬ ਇਹ ਜਾਨੈ ਮੈ ਕਿਛੁ ਕਰਤਾ ॥

ਤਬ ਲਗੁ ਗਰਭ ਜੋਨਿ ਮਹਿ ਫਿਰਤਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੭੮)

ਸਾਡੇ ਪਾਠ-ਪੂਜਾ, ਬਰਤ-ਨੇਮ, ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਸੇਵਾ, ਪੁੰਨ-ਦਾਨ, ਨੇਕ-ਕਰਮ, ਪਰਉਪਕਾਰ, ਧਾਰਮਿਕ ਕ੍ਰਿਆ, ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਚਾਰ, ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਆਦਿ ਕਰਮ-ਕ੍ਰਿਆ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਤੇ ਪਛੁੱਲਤਾ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਾਡੀ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਨਿਘਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਹਉਮੈ-ਵੇੜੇ ਮਨ ਦੀ 'ਮੈਂ-ਮੇਰੀ' ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣੀ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਹੀ ਫਸਾਈ ਰਖਦੇ ਹਨ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕ੍ਰਿਆ ਯਾ ਕਰਮ ਅਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਮਾੜਾ ਯਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਮਿਥਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਸਦੇ ਪਿਛੇ 'ਭਾਵਨਾ' ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਉਸ ਕਰਮ ਦੇ ਚੰਗੇ ਯਾ ਮਾੜੇ ਹੋਣ ਦਾ ਨਿਰਨਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਰੀਰਕ, ਮਾਇਕੀ, ਰਾਜਸੀ, ਮਾਨਸਿਕ, ਦਿਮਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਜੋ ਉੱਚੀ ਸੁੱਚੀ ਦੈਵੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁੰਨ, ਨੇਕੀ, ਉਪਕਾਰ ਯਾ ਸੇਵਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਨੀਵੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਯਾ ਨਿਜੀ ਸੁਆਰਥ ਨਾਲ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਹ ਕਰਮ ਹੀ 'ਪਾਪ' — 'ਜ਼ਲਮ' ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪਾਪ ਕਰਹਿ ਪੰਚਾਂ ਕੇ ਬਸਿ ਰੇ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੩੪੮)

ਪਾਪੋ ਪਾਪੁ ਕਮਾਵਦੇ ਪਾਪੇ ਪਚਹਿ ਪਚਾਹਿ ॥

(ਪੰਨਾ-੩੬)

ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ, ਬੱਚੇ ਦੀ ਪਾਲਣਾ — 'ਮਾਂ' ਭੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 'ਨਰਸ' ਭੀ। ਪਰ, ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ 'ਸੇਵਾ' ਵਿਚ ਅਤਿਅੰਤ ਫਰਕ ਹੈ। 'ਨਰਸ' ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਆਪਣੀ ਉਜਰਤ ਅਥਵਾ ਉਪਜੀਵਕਾ ਲਈ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ 'ਮਾਂ' ਆਪਣੀ 'ਮਮਤਾ' ਦੇ ਪ੍ਰਾਇਲ ਹੋ ਕੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਪਾਲਣ-ਪੋਸਣ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਆਪਣਾ 'ਆਪਾ' ਨਿਛਾਵਰ ਕਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਘਾਲਣਾ ਬਾਬਤ —

ਦਿਖਾਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ
 ਤਕਲੀਫ਼ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ
 ਵਡਿਆਈ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਨਹੀਂ ਰਖਦੀ
 ਅਹਿਸਾਨ ਨਹੀਂ ਜਤਾਉਂਦੀ
 ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦੀ
 ਅੱਕਦੀ ਨਹੀਂ
 ਬੱਕਦੀ ਨਹੀਂ।

ਇਸ ਲਈ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ‘ਮਾਂ-ਪਿਆਰ’ ਵਾਲੀ
 ਸੇਵਾ ਵਿਲੱਖਣ, ਅਲੌਕਿਕ, ਨਿਸ਼ਕਾਮ, ਔਖੀ, ਗਾਖੜੀ, ਲਮੇਰੇ ਅਰਸੇ ਅਥਵਾ ਸਾਰੀ
 ਉਮਰ ਦੀ ਉਤਮ ਸੇਵਾ ਗਿਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਲੱਛਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ‘ਮਾਂ-ਪਿਆਰ’ ਹੀ ‘ਇਲਾਹੀ ਪਿਆਰ’ ਦਾ ਮਾਇਕੀ
 ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ, ਜੋ ਮਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਅਤੇ
 ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ‘ਮਾਂ-ਪਿਆਰ’ ਸਿਰਫ ਇਨਸਾਨਾਂ ਤਾਂਈਂ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਕਾਇਨਾਤ
 ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ‘ਇਲਾਹੀ ਪਿਆਰ’ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਲਈ ‘ਮਾਂ-ਪਿਆਰ’
 ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਉਦਾਹਰਨ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ –

ਜਿਉ ਰਾਖੇ ਮਹਤਾਰੀ ਬਾਰਿਕ ਕਉ ਤੈਸੇ ਹੀ ਪ੍ਰਭ ਪਾਲ ॥ (ਪੰਨਾ-੬੮੦)

ਹਰਿ ਜੀ ਮਾਤਾ ਹਰਿ ਜੀ ਪਿਤਾ ਹਰਿ ਜੀਉ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ ॥

ਹਰਿ ਜੀ ਮੇਰੀ ਸਾਰ ਕਰੇ ਹਮ ਹਰਿ ਕੇ ਬਾਲਕ ॥

ਸਹਜੇ ਸਹਜਿ ਖਿਲਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਆਲਕ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੧੦੧)

ਖੇਲਿ ਖਿਲਾਇ ਲਾਡ ਲਾਡਾਵੈ ਸਦਾ ਸਦਾ ਅਨਦਾਈ ॥

ਪ੍ਰਤਿਪਾਲੈ ਬਾਰਿਕ ਕੀ ਨਿਆਈ ਜੈਸੇ ਮਾਤ ਪਿਤਾਈ॥ (ਪੰਨਾ-੧੨੧੩)

ਉਪਰਲੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕੇ ਮਾਇਕੀ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਸਾਡੀਆਂ
 ਸੇਵਾਵਾਂ

ਪੜ੍ਹੀਆਂ—ਪੜ੍ਹਾਈਆਂ

ਸੁਣੀਆਂ—ਸੁਣਾਈਆਂ

ਸਿਖੀਆਂ—ਸਿਖਾਈਆਂ

ਸਮਝੀਆਂ—ਸਮਝਾਈਆਂ

ਦੇਖਾ—ਦੇਖੀ

ਰੀਸੋ—ਰੀਸੀ

ਰਸਮੋ—ਰਸਮੀ

ਬੱਧਾ—ਚੱਟੀ

ਸਵਾਰਥ ਲਈ

ਕਾਮਨਾ ਲਈ

ਧਾਰਮਿਕ ਤਸੱਲੀ ਲਈ

ਹੀ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਹਨਾਂ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਾਂ ਦੀ ਬੱਚੇ ਲਈ 'ਸੇਵਾ' ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਗਿਣੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਦੀ 'ਸੇਵਾ' ਦੀ ਭਾਵਨਾ 'ਮਾਂ-ਪਿਆਰ' ਵਿਚੋਂ ਉਪਜਦੀ ਹੈ।

ਲਫ਼ਜ਼ 'ਉਪਜੀ' ਧਿਆਨ ਯੋਗ ਹੈ।

ਉਪਜੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸੁ ਚਾਉ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੯੦)

ਬਾਕੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਬਾਹਰਲੀ ਪੇਰਨਾ ਯਾ ਆਪਣੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਜਦ ਬੱਚੇ ਦਾ ਜਨਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ 'ਮਾਂ' ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ 'ਮਾਂ-ਪਿਆਰ' ਦਾ 'ਸੋਮਾ' ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮਾ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸੇ 'ਪਿਆਰ-ਭਾਵਨਾ' ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਦੀ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਪਾਲਣਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਹ 'ਮਾਂ-ਪਿਆਰ' ਦੀ 'ਭਾਵਨਾ' ਹੀ ਬੱਚੇ ਦੇ—

ਪਾਲਣ—ਪੋਸਣ

ਲਾਡ—ਲਡਾਉਣ

ਖੇਲ—ਖਿਲਾਉਣ

ਵਧਣ—ਛੁੱਲਣ

ਸ਼ੁਭ—ਇਛਾਵਾਂ

ਹਮਦਰਦੀ

ਆਦਿ, ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਬੱਚਾ ਕਿਤਨੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਕਰੇ ਅਤੇ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਭੀ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ, ਹਉਮੈ ਵੇੜੇ ਮਨ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਜੋ ਸੇਵਾ ਯਾ ਨੇਕੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਹਦੇ ਪਿਛੇ ਸੁਆਰਬ, ਕਾਮਨਾ ਅਤੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਯਾ ‘ਵਾਹ-ਵਾਹ’ ਦੀ ਗੁੱਝੀ ਭੁੱਖ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਐਸੀ ਸੇਵਾ ਦੀ ਕਦਰ-ਕੀਮਤ ਮਾਇਕੀ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਕਰਮਿਕ ਨਿਯਮ (karmic law) ਅਨੁਸਾਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ — ਪਰ ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਅਥਵਾ ਇਲਾਹੀ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਯਾ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦੋ ਰੂਹਾਂ — ਇਕ ‘ਅਮੀਰ’ ਅਤੇ ਇਕ ‘ਗਰੀਬ’ ਦਾ ਜਦ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਲੇਖਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਅਮੀਰ ਦੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਬੜੀ ਆਸ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦਾ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਬੜਾ ਆਦਰ ਭਾਓ ਅਤੇ ਮਾਣ ਹੋਵੇਗਾ — ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ‘ਅਮੀਰ’ ਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕਈ ਸਕੂਲ, ਕਾਲਜ, ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ, ਯਤੀਮ ਖਾਨੇ, ਵਿਧਵਾ ਆਸਰਮ, ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨ ਬਣਵਾਏ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਪਾਠ-ਪੂਜਾ, ਕਰਮ-ਕਾਂਡ, ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰਵਾਏ ਸਨ। ਪਰ, ਫੇਰ ਭੀ ਧਰਮਰਾਏ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿਚ ਕੋਈ ‘ਆਤਮਿਕ ਸੇਵਾ’ ਦਾ ਲੇਖਾ ਨਾ ਨਿਕਲਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜੋ ਭੀ ਉਸ ਨੇ ਪੁੰਨ-ਦਾਨ ਅਤੇ ਨੇਕੀਆਂ ਆਦਿ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ‘ਫਲ’ ਅਥਵਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਹੀ ਵਡਿਆਈ ਅਤੇ ‘ਵਾਹ-ਵਾਹ’ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਮਿਲ ਚੁਕਿਆ ਹੈ। ‘ਆਤਮਿਕ ਖਾਤੇ’ ਵਿਚ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ‘ਖਾਤਾ’ ਨਹੀਂ ਹੈ — ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਾ ਵਾਰ ਕੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹਉਂਧਾਰੀ ‘ਨੇਕੀਆਂ’ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ‘ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ’ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ।

ਵਿਚਿ ਹਉਮੈ ਸੇਵਾ ਥਾਇ ਨ ਪਾਏ ॥

ਜਨਮਿ ਮਰੈ ਫਿਰ ਆਵੈ ਜਾਏ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੦੨੧)

ਤੀਰਬ ਬਰਤ ਅਰੁ ਦਾਨ ਕਰਿ ਮਨ ਮਹਿ ਧਰੈ ਗੁਮਾਨੁ ॥

ਨਾਨਕ ਨਿਹਫਲ ਜਾਤ ਤਿਹ ਜਿਉ ਕੁੰਚਰ ਇਸਨਾਨੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੪੨੮)

ਪਰ ਗਰੀਬ ‘ਰੂਹ’ ਨੇ ਅਤਿ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਭੀ, ਆਪਣਾ ‘ਆਪਾ’ ਵਾਰ ਕੇ ਜੋ ਭੀ ਤਿਲ-ਮਾਤਰ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ — ਉਹੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ‘ਲੇਖੇ’ ਲੱਗ ਗਈ ਅਤੇ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਆਦਰ-ਮਾਣ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਿਆ।

ਭਾਵਨੀ ਭਗਤਿ ਭਾਇ ਕਉਡੀ ਅਗ੍ਰਭਾਗ ਰਾਖੈ

ਤਾਹਿ ਗੁਰ ਸਰਬ ਨਿਧਾਨ ਦਾਨ ਦੇਤ ਹੈ॥

(ਕ. ਭਾ. ਗੁ. -੧੧੧)

ਉਪਰਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੈ-ਗੁਣੀ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ
ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਤਾਈਂ ਸੀਮਤ ਹਨ।

ਤੈ-ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਇਲਾਹੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਸੇਵਾ 'ਹੋਰਵੇ' ਹੈ, ਜੋ ਨਿਰੋਲ ਆਤਮ ਪਦ
ਦੀ ਖੇਲ ਹੈ। ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਪਿਛੇ ਕੋਈ —

ਸੇਵਾਰਥ

ਲੋਕਾਚਾਰੀ

ਰੀਸ

ਬੱਧਾ-ਚੱਟੀ

ਵਾਸ਼ਨਾ

ਕਾਮਨਾ

ਡਰ-ਭੈ

ਹਉਮੈ

ਮੈਂ-ਮੇਰੀ

ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਇਹ ਇਲਾਹੀ ਸੇਵਾ —

ਦੂਜੇ-ਭਾਉ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉੱਠ ਕੇ,
ਹਉਮੈ ਦੇ ਅਭਾਵ ਵਿਚ,
ਬੈ-ਖਰੀਦ ਗੋਲਾ ਬਣ ਕੇ,
ਅਪਣਾ ਆਪਾ ਵਾਰ ਕੇ,
ਹੁਕਮੀ ਬੰਦਾ ਬਣ ਕੇ

'ਹੁਕਮ' ਦੀ ਕਾਰ ਕਮਾਉਣੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਬੰਦਾ ਬੈ ਖਰੀਦੁ ਸਚੁ ਸਾਹਿਬੁ ਮੇਰਾ ॥

ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਸਭੁ ਤਿਸ ਦਾ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਹੈ ਤੇਰਾ ॥ (ਪੰਨਾ-੩੯੯)

ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਸੇਵਾ ਕਰੇ ਤਾ ਕਿਛੁ ਪਾਏ ਮਾਨੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੨੪)

ਮੁਲ ਖਰੀਦੀ ਲਾਲਾ ਗੋਲਾ ਮੇਰਾ ਨਾਉ ਸਭਾਗਾ ॥

ਗੁਰ ਕੀ ਬਚਨੀ ਹਾਟਿ ਬਿਕਾਨਾ ਜਿਤੁ ਲਾਇਆ ਤਿਤੁ ਲਾਗਾ ॥ (ਪੰ.-੯੯੧)

ਸੋਈ ਕਮਾਵੈ ਜੋ ਸਾਹਿਬ ਭਾਵੈ ਸੇਵਕੁ ਅੰਤਰ ਬਾਹਰਿ ਮਾਹਰੁ ਜੀਉ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੦੧)

ਇਹ ਇਲਾਹੀ ਸੇਵਾ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ —

ਪ੍ਰੀਤ

ਪਿਆਰ

ਚਾਉ

ਉਮਾਹ

ਪ੍ਰੇਮ-ਸਵੈਪਨਾ

ਦੇ —

ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਮਖਮੂਰ ਹੋ ਕੇ
ਭਾਣੇ ਵਿਚ 'ਸੁਰ' ਹੋ ਕੇ
ਇਲਾਹੀ ਹਥਿਆਰ ਬਣ ਕੇ

ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸੇਵਕੁ ਸੇਵਾ ਤਾਂ ਕਰੋ ਸਚ ਸਬਦਿ ਪਤੀਣਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੬੨)

ਨਾਨਕ ਸੇਵਕੁ ਸੋਈ ਆਖੀਐ ਜਿ ਸਚਿ ਰਹੈ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੨੫੧)

ਆਪੇ ਸੇਵਾ ਲਾਇਦਾ ਪਿਆਰਾ ਆਪੇ ਭਰਤਿ ਉਮਾਹਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੬੦੬)

ਆਪੇ ਸੇਵਾ ਲਾਇਅਨੁ ਆਪੇ ਬਖਸ ਕਰੋਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੬੫੩)

ਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਸੇਵਕੋ ਨਾਨਕ ਖਸਮੈ ਬੰਦਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੦੦)

ਇਹੋ ਜੇਹੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਤੇ ਨਿਰਬਾਣ ਸੇਵਾ ਹੀ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ 'ਆਤਮਿਕ ਸੇਵਾ'
ਅਥਵਾ 'ਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ' ਅਖਵਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸੇਵਾ ਕਰਤ ਹੋਇ ਨਿਹਕਾਮੀ ॥

ਤਿਸੁ ਕਉ ਹੋਤ ਪਰਾਪਤਿ ਸੁਆਮੀ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੯੬)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਐਸੀ ਉੱਚੀ-ਸੁੱਚੀ, ਨਿਰਮਲ, ਨਿਰਬਾਣ, ਇਲਾਹੀ ਮੰਡਲ ਦੀ
'ਆਤਮਿਕ ਸੇਵਾ' ਨੂੰ ਇਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਤੇ ਵਡਿਆਇਆ ਹੈ —

ਸਤਗੁਰ ਕਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨਿ ਲਈ ਵਿਚਹੁ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ॥

ਏਹਾ ਸੇਵਾ ਚਾਕਰੀ ਨਾਮੁ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੩੪)

ਸਾ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਸਫਲ ਹੈ ਜਿਤੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਮਨੁ ਮੰਨੇ ॥

(ਪੰਨਾ-੩੧੪)

ਅਹਿਨਿਸਿ ਨਾਮਿ ਸੰਤੋਖੀਆ ਸੇਵਾ ਸਚੁ ਸਾਈ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੨੧)

ਮੁਕਤਿ ਭੁਗਤਿ ਜੁਗਤਿ ਤੇਰੀ ਸੇਵਾ ਜਿਸੁ ਤੂੰ ਆਪਿ ਕਰਾਇਹਾ ॥ (ਪੰ.-੨੪੯)

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੇਵਨਿ ਆਪਣਾ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਵੀਚਾਰਿ ॥

ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨਿ ਲੈਨਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਰਖਹਿ ਉਰ ਧਾਰਿ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੪੧੫)

‘ਸੇਵਾ’ ਕਿਸ ਦੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ?

ਇਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਇਉਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੀ ਹੈ –

ਮੇਰੇ ਮਨ ਸੇਵਹੁ ਸੋ ਪ੍ਰਭ ਸੁਖ ਸੁਖਦਾਤਾ

ਜਿਤੁ ਸੇਵਿਐ ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਸੀਐ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੨੦)

ਟਹਲ ਕਰਹੁ ਤਉ ਏਕ ਕੀ ਜਾ ਤੇ ਬਿਥਾ ਨ ਕੋਇ ॥

ਮਨਿ ਤਨਿ ਮੁਖਿ ਹੀਐ ਬਸੈ ਜੋ ਚਾਹਹੁ ਸੋ ਹੋਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੫੫)

ਨਾਨਕ ਸੇਵਾ ਕਰਹੁ ਹਰਿ ਗੁਰ ਸਫਲ ਦਰਸਨ ਕੀ

ਫਿਰਿ ਲੇਖਾ ਮੰਗੈ ਨ ਕੋਈ ॥

(ਪੰਨਾ-੩੦੬)

ਸੰਤ ਸੇਵਾ ਕਰਿ ਭਾਵਨੀ ਲਾਈਐ ਤਿਆਗ ਮਾਨੁ ਹਾਠੀਲਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੮੮)

ਹਮ ਹੋਵਹ ਲਾਲੇ ਗੋਲੇ ਗੁਰਸਿਖਾ ਕੇ

ਜਿਨ੍ਹਾ ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਪੁਰਖੁ ਧਿਆਇਆ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੯੩)

ਤਿਸੁ ਚਰਣ ਪਖਾਲੀ ਜੋ ਤੇਰੈ ਮਾਰਗਿ ਚਾਲੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੦੨)

ਟਹਲ ਕਰਉ ਤੇਰੇ ਦਾਸ ਕੀ ਪਗ ਝਾਰਉ ਬਾਲ ॥

(ਪੰਨਾ-੮੧੦)

ਜਨ ਕੀ ਟਹਲ ਸੰਭਾਖਨੁ ਜਨ ਸਿਉ ਉਠਨੁ ਬੈਠਨੁ ਜਨ ਕੈ ਸੰਗਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੮੨੮)

ਮਾਣਸ ਸੇਵਾ ਖਰੀ ਦੁਹੇਲੀ ॥

ਸਾਧ ਕੀ ਸੇਵਾ ਸਦਾ ਸੁਹੇਲੀ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੮੨)

ਆਉ ਸਖੀ ਸੰਤ ਪਾਸਿ ਸੇਵਾ ਲਾਗੀਐ ॥

ਪੀਸਉ ਚਰਣ ਪਖਾਰਿ ਆਪੁ ਤਿਆਗੀਐ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੫੭)

ਕਬੀਰ ਸੇਵਾ ਕਉ ਦੁਇ ਭਲੇ ਏਕੁ ਸੰਤੁ ਇਕੁ ਰਾਮੁ ॥

ਰਾਮੁ ਜੁ ਦਾਤਾ ਮੁਕਤਿ ਕੋ ਸੰਤੁ ਜਪਾਵੈ ਨਾਮੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੩੨੩)

ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੇਵਾ ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਗੁਰਸਿਖ ਮਾ ਪਿਉ ਭਾਈ ਮਿਤਾ।

(ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. ੫/੨)

ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਸਿਖਣਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਦੀ ਸੇਵਾ।

(ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. ੨੮/੪)

ਇਹੋ ਜੇਹੀ ਉਚੀ-ਸੁੱਚੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਆਤਮਿਕ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ
ਦੀ ਸੇਵਾ ਆਤਮ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ —

ਨਾਮ ਸੰਗਿ ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨ ਲਾਵੈ ॥

ਕੋਟਿ ਕਰਮ ਕਰਤੇ ਨਰਕਿ ਜਾਵੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੪੦)

ਪ੍ਰਭੁ ਤਜਿ ਅਵਰ ਸੇਵਕ ਜੇ ਹੋਈ ਹੈ ਤਿਤੁ ਮਾਨੁ ਮਹਤੁ ਜਸੁ ਘਾਟੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੯੭)

ਰਾਮ ਭਗਤਿ ਬਿਨੁ ਨਿਹਫਲ ਸੇਵਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੫੮)

ਝੂਠੁ ਝੂਠੁ ਝੂਠੁ ਝੂਠੁ ਆਨ ਸਭ ਸੇਵ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੬੬)

ਦੂਜੀ ਸੇਵਾ ਜੀਵਨੁ ਬਿਰਥਾ ॥

ਕਛੂ ਨ ਹੋਈ ਹੈ ਪੂਰਨ ਅਰਥਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੮੨)

ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ-ਜਨਮ ਵਿਅਰਥ ਅਤੇ ਧਿਗ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ
ਬਾਬਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਸਖਤ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ —

ਸਤਿਗੁਰੁ ਜਿਨੀ ਨ ਸੇਵਿਓ ਸੇ ਕਿਤੁ ਆਏ ਸੰਸਾਰਿ ॥

ਜਮ ਦਰਿ ਬਧੇ ਮਾਰੀਅਹਿ ਕੂਕ ਨ ਸੁਣੈ ਪੂਕਾਰ ॥

ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ਮਰਿ ਜੰਮਹਿ ਵਾਰੋ ਵਾਰ ॥

(ਪੰਨਾ-੬੯)

ਸਤਿਗੁਰੁ ਨ ਸੇਵੇ ਸੌ ਕਾਹੇ ਆਇਆ ॥

ਧਿਗੁ ਜੀਵਣੁ ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੨੯)

ਸਤਿਗੁਰੁ ਜਿਨਾ ਨ ਸੇਵਿਓ ਸਬਦਿ ਨ ਲਗੋ ਪਿਆਰੁ ॥

ਸਹਜੇ ਨਾਮੁ ਨ ਧਿਆਇਆ ਕਿਤੁ ਆਇਆ ਸੰਸਾਰਿ ॥

(ਪੰਨਾ-੫੧੨)

ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੇ ਜੀਅ ਕੇ ਬੰਧਨਾ ਜੇਤੇ ਕਰਮ ਕਮਾਹਿ ॥

ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੇ ਠਵਰ ਨ ਪਾਵਹੀ ਮਰਿ ਜੰਮਹਿ ਆਵਹਿ ਜਾਹਿ ॥

ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੇ ਫਿਕਾ ਬੋਲਣਾ ਨਾਮੁ ਨ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥

ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੇ ਜਮ ਪੁਰਿ ਬਧੇ ਮਾਰੀਅਹਿ

ਮੁਹਿ ਕਾਲੈ ਉਠਿ ਜਾਹਿ ॥

(ਪੰਨਾ-੫੫੨)

ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੇ ਨਾਮੁ ਨ ਪਾਈਐ ਪੱਤ੍ਰ ਬਾਕੇ ਸਾਂਤਿ ਨ ਆਈ ਹੈ।

(ਪੰਨਾ-੧੦੪੬)

ਪਿਗੁ ਧਿਗੁ ਮਨਮੁਖਿ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ॥

ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵ ਨ ਕੀਨੀ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਨ ਭਾਇਆ ॥ (ਪੰ.-੧੧੩੦)

ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਬਿਨੁ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਈ ॥

ਅਨੇਕ ਜਤਨ ਕਰੈ ਜੇ ਕੋਈ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੩੪੨)

ਕਬੀਰ ਜਾ ਘਰ ਸਾਧ ਨ ਸੇਵੀਅਹਿ ਹਰਿ ਕੀ ਸੇਵਾ ਨਾਹਿ ॥

ਤੇ ਘਰ ਮਰਹਟ ਸਾਰਖੇ ਭੂਤ ਬਸਹਿ ਤਿਨ ਮਾਹਿ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੩੨੮)

ਜਿਨਾ ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖੁ ਨ ਸੇਵਿਓ ਸਬਦਿ ਨ ਕੀਤੇ ਵੀਚਾਰੁ ॥

ਉਇ ਮਾਣਸ ਜੂਨਿ ਨ ਆਖੀਅਨਿ ਪਸੂ ਢੋਰ ਗਵਾਰ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੪੧੮)

ਵਿਣੁ ਸੇਵਾ ਧਿਗੁ ਹਥ ਪੈਰ ਹੋਰ ਨਿਹਫਲ ਕਰਣੀ ॥

(ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. ੨੨/੧੦)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਉੱਚੀ-ਸੁੱਚੀ ਆਤਮਿਕ ਸੇਵਾ ਦੀ ਬਹੁਤ ਵਡਿਆਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। 'ਸੇਵਾ' ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਸੰਖੇਪ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ –

ਆਤਮਿਕ 'ਸੇਵਾ' ਕਰਨ ਨਾਲ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ –

ਜਿਨੀ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵਿਆ ਤਿਨੀ ਪਾਇਆ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੬)

ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਨਾਉ ਪਾਈਐ ਸਚੇ ਰਹੈ ਸਮਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-੩੩)

ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਗੁਣਤਾਸੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੮੫-੮੬)

ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੀਐ ਆਪਣਾ ਪਾਈਐ ਨਾਮੁ ਅਪਾਰੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੩੧੩)

ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਸਫਲ ਹੈ ਜੇ ਕੋ ਕਰੇ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ॥

ਨਾਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਪਾਈਐ ਅਚਿੰਤੁ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥ (ਪੰਨਾ-੫੫੨)

'ਸੇਵਾ' ਦੁਆਰਾ 'ਨਾਮ' ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ –

ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੈ ਸੋ ਜਨੁ ਲੇਖੈ ॥

ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਵਸੈ ਘਟ ਅੰਤਰਿ ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਪਾਵਣਿਆ ॥ (ਪੰ.-੧੨੯)

ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵਿਐ ਨਾਮੁ ਮਨਿ ਵਸੈ ਵਿਚਹੁ ਭ੍ਰਮੁ ਭਉ ਭਾਗੈ ॥ (ਪੰਨਾ-ਪੰਦੀ)

ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵਿ ਨਾਮੁ ਵਸੈ ਮਨਿ ਚੀਤਿ ॥ (ਪੰਨਾ-੮੩੨)

ਗੁਰ ਸੇਵੇ ਜੇਵਡੁ ਹੋਰੁ ਲਾਹਾ ਨਾਹੀ ॥

ਨਾਮੁ ਮੰਨਿ ਵਸੈ ਨਾਮੋ ਸਾਲਾਹੀ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੦੬੨)

‘ਸੇਵਾ’ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ‘ਹਰੀ’ ਆਪ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ —

ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵਿਐ ਹਰਿ ਮਨਿ ਵਸੈ ਲਗੈ ਨ ਮੈਲੁ ਪਤੰਗੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੬੯)

ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤਪਾਂ ਸਿਰਿ ਤਪੁ ਸਾਤੁ ॥

ਹਰਿ ਜੀਉ ਮਨਿ ਵਸੈ ਸਭ ਦੂਖ ਵਿਸਾਰਣਹਾਰੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੪੨੩)

ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕੀਨੀ ਅਚਿੰਤੁ ਹਰਿ ਮੰਨਿ ਵਸਾਇਆ ॥ (ਪੰਨਾ-੬੦੦)

ਉੱਚੀ-ਸੁੱਚੀ ਆਤਮਿਕ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ‘ਸਚ’ ਅਥਵਾ ‘ਨਾਮ’ ਵਿਚ
ਸਮਾਈਦਾ ਹੈ —

ਜਿਨ ਸੇਵਿਆ ਜਿਨ ਸੇਵਿਆ ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਜੀ ਤੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰੂਪਿ ਸਮਾਸੀ॥
(ਪੰਨਾ-੧੧)

ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਪਾਏ ॥

ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਏ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੬੦)

ਜਿਨਿ ਸੇਵਿਆ ਤਿਨਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਇਆ ॥ (ਪੰਨਾ-੮੪੯)

‘ਸੇਵਾ’ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ‘ਹਰਿ ਰਸ’ ਦੀ ਪਾਪਤੀ ਭੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ —

ਜਿਨਿ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵਿਆ ਤਿਨੀ ਪਾਇਆ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ॥

ਅੰਤਰਿ ਹਰਿ ਰਸੁ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਚੂਕਾ ਮਨਿ ਅਭਿਮਾਨੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੬)

ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਹਰਿ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਹਰਿ ਰਸੁ ਸਹਜਿ ਪੀਆਵਣਿਆ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੨੮)

ਜਿਨਿ ਸਚੁ ਸੇਵਿਆ ਤਿਨਿ ਰਸੁ ਪਾਇਆ ॥

ਨਾਨਕ ਸਹਜੇ ਨਾਮਿ ਸਮਾਇਆ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੧੨੮)

‘ਸੇਵਾ’ ਕਰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ‘ਰੱਬੀ-ਦਰਸ਼ਨ’ ਹੁੰਦੇ ਹਨ —

ਸੇਵਾ ਸੁਰਤਿ ਬਿਭੂਤ ਚੜਾਵੈ ॥

ਦਰਸਨੁ ਆਪਿ ਸਹਜ ਘਰਿ ਆਵੈ ॥ (ਪੰਨਾ-੪੧੧)

ਰਾਮੁ ਜਪਹੁ ਮੇਰੀ ਸਖੀ ਸਥੈਨੀ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੧੬)

ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਦੇਖਹੁ ਪ੍ਰਭੁ ਨੈਨੀ ॥

ਸੇਵਕ ਕਉ ਤੁਮ ਸੇਵਾ ਦੀਨੀ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਿ ਅਘਾਈ ॥

(ਪੰਨਾ-੬੧੦)

ਹਰਿ ਹਰਿ ਸੇਵਕੁ ਸੇਵਾ ਲਾਗੈ ਸਭੁ ਦੇਖੈ ਬ੍ਰਹਮ ਪਸਾਰੇ ॥

(ਪੰਨਾ-੯੮੨)

‘ਸੇਵਾ’ ਕਰਨ ਨਾਲ ‘ਹਉਮੈ’ ਭੀ ਮਰਦੀ ਹੈ —

ਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰੁ ॥

ਹਉਮੈ ਮਾਰੇ ਕਰਣੀ ਸਾਰੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੨੩)

ਭਨਤਿ ਨਾਨਕੁ ਸੁਣਹੁ ਜਨ ਭਾਈ ॥

ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਹਿ ਹਉਮੈ ਮਲੁ ਜਾਈ ॥

(ਪੰਨਾ-੮੫੨)

ਸਤਿਗੁਰੁ ਅਪਣਾ ਸਦਹੀ ਸੇਵਹਿ ਹਉਮੈ ਵਿਚਹੁ ਜਾਈ ਹੋ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੦੪੪)

‘ਸੇਵਾ’ ਦੁਆਰਾ ਮਨ ‘ਨਿਰਮਲ’ ਹੁੰਦਾ ਹੈ —

ਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਚਾਕਰੀ ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੬੧)

ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਵੈ ਅਗਿਆਨੁ ਅੰਧੇਰਾ ਜਾਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੫੯੩)

ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਜਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੬੬੪)

ਸਾਧ ਕੀ ਸਚੁ ਟਹਲ ਕਮਾਨੀ ॥

ਤਬ ਹੋਏ ਮਨ ਸੁਧ ਪਰਾਨੀ ॥

(ਪੰਨਾ-੮੮੮)

‘ਸੇਵਾ’ ਕਰਨ ਨਾਲ ‘ਪਾਪ’ ਭੀ ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ —

ਕੋਟਿ ਪਰਾਧ ਮਿਟੇ ਤੇਰੀ ਸੇਵਾ ਦਰਸਨਿ ਦੂਖੁ ਉਤਾਰਿਓ ॥ (ਪੰਨਾ-੫੨੯)

ਜੋ ਹਰਿ ਸੇਵਹਿ ਸੰਤ ਭਗਤ ਤਿਨ ਕੇ ਸਭਿ ਪਾਪ ਨਿਵਾਰੀ ॥

(ਪੰਨਾ-੬੬੬)

ਵਡੈ ਭਾਗਿ ਭੇਟੇ ਗੁਰ ਦੇਵਾ ॥

ਕੋਟਿ ਪਰਾਧ ਮਿਟੇ ਹਰਿ ਸੇਵਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੬੮੩-੬੮੪)

ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਭੀ ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ —

ਜਿਨਿ ਸੇਵਿਆ ਤਿਨਿ ਫਲੁ ਪਾਇਆ

ਤਿਸੁ ਜਨ ਕੀ ਸਭ ਭੁਖ ਗਵਾਈਐ ॥

(ਪੰਨਾ-੫੯੦)

ਮੇਰੇ ਮਨ ਹਰਿ ਸੇਵਿਹੁ ਸੁਖਦਾਤਾ ਸੁਆਮੀ
ਜਿਸੁ ਸੇਵਿਐ ਸਭ ਭੁਖ ਲਹਾਸਾ ॥ (ਪੰਨਾ-੮੬੦)

ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੇ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ਤਿਸਨਾ ਭੂਖ ਗਵਾਈ ਹੋ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੦੪੪)

ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ਹਉਮੈ ਤਿਸਨ ਬੁਝਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੧੫੫)

ਸੇਵਾ ਦੁਆਰਾ ‘ਦੁਖਾਂ’ ਦੀ ਨਿਵਿਰਤੀ ਭੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ –

ਜੋ ਤੁਧੁ ਸੇਵਹਿ ਤਿਨ ਭਉ ਦੁਖੁ ਨਾਹਿ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੨੮)

ਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਦੁਖੁ ਨ ਲਾਗੀ ॥ (ਪੰਨਾ-੮੬੪)

ਸਗਲੇ ਦੂਖ ਮਿਟਹਿ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਸਖਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੧੨੨)

ਜਿਨਿ ਗੁਰੁ ਸੇਵਿਆ ਤਿਸੁ ਦੁਖੁ ਨ ਸੰਤਾਪੈ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੧੪੨)

ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਦੀਵੀ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ –

ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੧੦)

ਜੋ ਸੁਖੁ ਪ੍ਰਭ ਗੋਬਿੰਦ ਕੀ ਸੇਵਾ ਸੋ ਸੁਖੁ ਰਾਜਿ ਨ ਲਹੀਐ ॥ (ਪੰ.-੩੩੬)

ਜਿਨੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਿਆਰਾ ਸੇਵਿਆ ਤਿਨਾ ਸੁਖੁ ਸਦ ਹੋਈ ॥ (ਪੰ.-੪੫੧)

ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਨ ਇੱਛਤ ਫਲੁ ਭੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ –

ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਅਤਿ ਸੁਖਾਲੀ ਜੋ ਇਛੇ ਸੋ ਫਲੁ ਪਾਏ ॥ (ਪੰਨਾ-੩੧)

ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵੇ ਤਾ ਸਭ ਕਿਛੁ ਪਾਏ ॥
ਜੇਹੀ ਮਨਸਾ ਕਰਿ ਲਾਗੈ ਤੇਹਾ ਫਲੁ ਪਾਏ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੧੬)

ਹਰਿ ਕੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਮਨਹੁ ਚਿੰਦਿਆ ਫਲੁ ਪਾਈਐ
ਦੂਜੀ ਸੇਵਾ ਜਨਮੁ ਬਿਰਥਾ ਜਾਇ ਜੀ ॥ (ਪੰਨਾ-੪੯੦)

ਸਫਲ ਸੇਵਾ ਸੁਆਮੀ ਮੇਰੇ ਕੀ ਮਨ ਬਾਂਛਤ ਫਲ ਪਾਵਹੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੨੧੯)

ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਨੁਖਾ ਜਨਮ ਸਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ –

ਇਕਿ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰਹਿ ਚਾਕਰੀ ਹਰਿ ਨਾਮੇ ਲਗੈ ਪਿਆਰੁ ॥
ਨਾਨਕ ਜਨਮੁ ਸਵਾਰਨਿ ਆਪਣਾ ਕੁਲ ਕਾ ਕਰਨਿ ਉਧਾਰੁ ॥ (ਪੰ.-੪੫੨)

ਆਇਆ ਸੋ ਪਰਵਾਣੁ ਹੈ ਭਾਈ ਜਿ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-੬੦੩)

ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਹਿ ਆਪਣਾ ਭਾਈ ਤਿਨ ਕੈ ਹਉ ਲਾਗਉ ਪਾਇ ॥

ਜਨਮੁ ਸਵਾਰੀ ਆਪਣਾ ਭਾਈ ਕੁਲੁ ਭੀ ਲਈ ਬਖਸਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-੯੩੮)

ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵੇ ਆਪਣਾ ਆਇਆ ਤਿਸੁ ਗਣੀ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੨੯੩)

ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਮਾਣ-ਵਡਿਆਈ ਭੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ —

ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵੇ ਤਿਸੁ ਮਿਲੈ ਵਡਿਆਈ

ਦਰਿ ਸਚੈ ਸੋਭਾ ਪਾਇਦਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੦੬੩)

ਸੋਹਨਿ ਖਸਮ ਦੁਆਰਿ ਜਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਹਿ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੨੯੫)

ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਦਰਗਾਹ ਸੋਭਾਵੰਤੇ ॥

ਸੇਵਕ ਸਵਿ ਸਦਾ ਸੋਹੰਤੇ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੩੩੯)

ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਆਵਣ-ਜਾਣ ਅਥਵਾ ਜੰਮਣ-ਮਰਣ ਦਾ ਗੋੜ ਖਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ —

ਸਤਿਗੁਰਿ ਸੇਵਿਐ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੁਖੁ ਜਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-੫੮੭)

ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵੇ ਤਾ ਸੁਖੁ ਪਾਏ ਭਾਈ ਆਵਣੁ ਜਾਣੁ ਰਹਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ-੯੩੫)

ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਹਿ ਆਪਣਾ ਸੇ ਜਨ ਸਚੇ ਪਰਵਾਣੁ ॥

ਹਰਿ ਕੈ ਨਾਇ ਸਮਾਇ ਰਹੇ ਚੂਕਾ ਆਵਣੁ ਜਾਣੁ (ਪੰਨਾ-੬੪੮)

ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸੁਖੁ ਉਪਜੈ ਫਿਰਿ ਦੁਖੁ ਨ ਲਗੈ ਆਇ ॥

ਜੰਮਣੁ ਮਰਣਾ ਮਿਟਿਂ ਗਇਆ ਕਾਲੈ ਕਾ ਕਿਛੁ ਨ ਬਸਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-੬੫੧)

ਭਗਤਨ ਕੀ ਟਹਲ ਕਮਾਵਤ ਗਾਵਤ ਦੁਖ ਕਾਟੇ ਤਾ ਕੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੨੦੬)

ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਮਾਂ ਦੀ ਕਾਣੁ ਭੀ ਚੁਕਦੀ ਹੈ —

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਟਹਲ ਹਰਿ ਲਾਇਓ ਤਉ ਜਮਿ ਛੋਡੀ ਮੋਰੀ ਲਾਗਿ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੦੧)

ਜਿਨਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿਆ ਤਾਣੁ ਨਿਤਾਣੇ ਤਿਸੁ ॥

ਸਾਸਿ ਗਿਰਾਸਿ ਸਦਾ ਮਨਿ ਵਸੈ ਜਮੁ ਜੋਹਿ ਨ ਸਕੈ ਤਿਸੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੮੫੪)

ਗੁਰ ਸੇਵਿ ਮਨਾ ਹਰਿ ਜਨ ਸੰਗੁ ਕੀਜੈ ॥

ਜਮੁ ਜੰਦਾਰੁ ਜੋਹਿ ਨਹੀ ਸਾਕੈ ਸਰਪਨਿ ਡਸਿ ਨ ਸਕੈ

ਹਰਿ ਕਾ ਰਸੁ ਪੀਜੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੯੦੫)

ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵਹਿ ਸੇ ਜਨ ਸਾਚੇ ਕਾਟੇ ਜਮ ਕਾ ਫਾਹਾ ਹੈ ॥   (ਪੰਨਾ-੧੦੫੩)

ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਬੰਧਨ ਭੀ ਛੁਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ —

ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਛੁਟਨੁ ਨਹੀ ਮਨ ਬਉਰਾ ਰੇ

ਛੁਟਨੁ ਹਰਿ ਕੀ ਸੇਵ ॥

(ਪੰਨਾ-੩੩੯)

ਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਸੋ ਕਰੇ ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਕਰਾਏ ॥

ਨਾਨਕ ਸਿਰੁ ਦੇ ਛੂਟੀਐ ਦਰਗਹ ਪਤਿ ਪਾਏ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੨੧)

ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨਾਲ 'ਦੁਰਮਤਿ' ਭੀ ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ —

ਸਤਿਗੁਰਿ ਸੇਵਿਐ ਦੂਜੀ ਦੁਰਮਤਿ ਜਾਈ ॥

ਅਉਗਣ ਕਾਟ ਪਾਪਾ ਮਤਿ ਖਾਈ ॥

ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਆਪੇ ਦੀ ਸੋਝੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ —

ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੈ ਸੋਝੀ ਹੋਇ ॥

ਦੂਜੇ ਭਾਇ ਨ ਲਾਗੈ ਕੋਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੩੬੨)

ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਆਪੁ ਪਛਾਤਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੧੫)

ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਤਿਭਵਣ ਸੋਝੀ ਹੋਇ ॥

ਆਪੁ ਪਛਾਣਿ ਹਰਿ ਪਾਵੈ ਸੋਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੨੩)

(ਚਲਦਾ.....)

© ਸਭ ਹੱਕ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ।

ਏਸੇ ਕਲਮ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰੁ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ 132 ਲੇਖ (13 ਕਿਤਾਬਾਂ) ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਤਰਜਮਾ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪੰਜ ਲੇਖ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਦੇ ਅੱਠ ਦਿਨਾਂ ਜਪ-ਤਪ ਸਮਾਗਮ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ, ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ ਵਿਖੇ ਮਾਰਚ, ਸਤੰਬਰ ਅਤੇ ਦਸੰਬਰ (20-30) ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਹਰ ਸਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸਮਾਗਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਅਨੁਸਾਰ 15-15 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅਰਸੇ ਬਾਅਦ, ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਸਮਾਗਮ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸੰਗਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ, ਬੁਢਲਾਡਾ-ਸੁਨਾਮ, ਬਰਾਸਤਾ (ਵਾਈਆ) ਜਖੇਪਲ ਲਿੰਕ ਰੋਡ ਤੇ ਹੈ। ਚਾਹਵਾਨ ਸੱਜਣ ਇਹ ਲੇਖ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦਾ ਵੈਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਤੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ:-

Website : www.brahmbungadodra.org

E-mail : info@brahmbungadodra.org

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 073074-55097, 01652-255097, 99149-55098

❖ ਸ਼ਾਖਾ ❖

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ (ਦੋਦੜਾ)

ਦੱਖਣੀ ਬਾਈ ਪਾਸ, ਦੋਰਾਹਾ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪੰਜਾਬ

ਫੋਨ : 073074-55098, 01628-258697, 099149-55098

❖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ❖

ਸੈਕ੍ਰੈਟਰੀ, ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ ਟ੍ਰਸਟ (ਰਜਿ.)

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 73074-55096